

Morminte de femei decedate în timpul nașterii din necropola neolitică de la Cernica

Săpăturile arheologice executate de la 1960 la 1970 pe teritoriul comunei Cernica de Institutul de arheologie, mai întâi singur și ulterior, de la 1964 în colaborare cu Muzeul de istorie a municipiului București, au permis descoperirea unor numeroase monumente care aparțin mai multor culturi deosebite ce se înșiră de la sfârșitul mileniului V î.e.n. până la sfârșitul sec. al XVIII-lea (fig. 1). Printre descoperirile făcute în acest loc o însemnătate mare au așezarea și necropola neolitică, situate între pădure și malul de vest al lacului Cernica, care aparțin culturii Boian faza I și datează din prima jumătate a mileniului IV î.e.n.

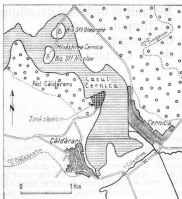
În această necropolă, a cărei suprafață depășește 12 000 mp., cercerile arheologice au adus la lumină până la sfârșitul anului 1970 un număr total de 361 morminte neolitice, rămânând multe altele încă nedescoperite. Prin întinderea și prin numărul mare de morminte această necropolă constituie cel mai vechi cimitir preistoric din țara noastră și se numără printre cele mai mari și mai vechi cimitire din Europa¹.

Necropola neolitică de la Cernica ne procură informații foarte importante privind riturile funerare, studiul antropologic al populației, cultura ei materială și raporturile cu alte culturi².

Printre descoperirile făcute sînt 4 morminte din necropolă, care au fost găsite în anii 1963, 1965 și 1966 și care au o însemnătate și o valoare excepțională pentru antropologie, istoria medicinei și arheologie. Cele

¹ Problemele arheologice și istorice privind așezarea și necropola neolitică de la Cernica au fost examinate în studiile următoare: G. Cantacuzino și S. Morintz, *Jungsteinzeitliche Funde in Cernica. In Dacia* n.s. VII, 1963, pp. 27—89; *La station et la necropole néolithiques de Cernica in AHI del Congresso Internazionale delle scienze preistoriche*, vol. II, Roma 1965, pp. 237—242; *Descoperirile arheologice de la Cernica și importanța lor pentru cunoașterea vechilor culturi din țara noastră*, în vol. București, materiale de istorie și geografie VI, 1966, pp. 7—23. Osebit prof. dr. docent G. Cantacuzino a publicat despre necropola preistorică de la Cernica studii speciale în *Dacia* n.s. IX., pp. 45—68, SCIV nr. 3, 1967, pp. 380—400 și *Dacia* n.s. XIII, 1969, pp. 45—59.

² Pe tot timpul lucrărilor sale arheologice șantierul Cernica a avut asigurată în fiecare an prețioasă colaborare a catedrei de morfologie și antropologie de la Facultatea de Biologie din Iași prin eminenta ei conducătoare prof. univ. Olga Necrasov și prin delegatul ei permanent pe teren tov. antropolog Constantin Fedorovici, a cărui pricepere, muncă și atenție, desfășurate adeseori în condiții vitrege, au contribuit în mod esențial la reușita pe planul antropologic a cercetărilor din necropola neolitică de la Cernica.

1. Zona lacului Cernica cu localitățile din preajmă și cu terenul săpăturilor arheologice.

4 morminte, care fac obiectul acestui studiu și care sînt prezentate pentru prima dată într-o lucrare în limba română, au fost expuse mai întîi într-o comunicare în limbă străină la Congresul VIII internațional al științelor antropologice și etnologice, ținut în Japonia în 1968 în orașul Tokio, unde aceste descoperiri și observațiile asupra lor au fost considerate senzaționale³.

Fiecare din aceste 4 morminte, notate cu numerele 158, 251, 256 și 303, conținea un schelet feminin, mai mult sau mai puțin bine păstrat, avînd corpul și trupul orientate spre est. Aspectul excepțional constă în faptul că bazinul fiecăruia din aceste 4 schelete conținea resturile unui foetus (făt), care nu a putut ieși prin naștere normală și a pricinuit decesul femeii. Datele culese asupra acestor schelete permit de a cunoaște statura, orientarea, caracteristicile antropologice, poziția membrilor și a oaselor foetusului cît și ofrandele depuse în morminte.

Două schelete feminine (158 și 256), erau culcate pe spate (fig. 2/1, 3/2) și altele două (nr. 251 și 303) erau așezate pe o latură (fig. 2/3 și 3/1). Mormintul nr. 158 conținea un schelet de femeie, bine conservat, întins pe spate, avînd capul întors spre dreapta și antebrățelele îndoit, situate pe bazin (fig. 2/1). Cele două tîbbi, foarte apropiate, au fost inițial legate la glezne în momentul înmormintării. Statura scheletului: 1,54 m.; vîrsta: 23—27 ani; orientarea 242° vest sud vest; adîncimea mormintului conținînd pe fund osemintele este 1,25—1,29 m față de solul actual.

³ Comunicarea prezentată la Congresul de la Tokio a fost editată în *Proceedings VIII-th International Congress of anthropological sciences* vol. III, Prehistory and Archaeology, pp. 141—152 sub titlul: prof. G. Cantacuzino et C. Fedorovici, *Tombees néolithiques de parturientes de la nécropole de Cernica (IV-ème millénaire avnc)*.

1

2

3

4

2. Cernica, necropola neolitică :

1. Scheletul nr. 158, avînd un inel de os la mîna dreaptă; 2. Toracele și bazinul acestui schelet cu oasele fragmentare ale fîtusului; 3. Scheletul nr. 303; 4. Podobe-
bele de scoică ale salbei acestui mort.

Craniul, care are forma sfenoidală și indicele cefalic 71,67 este de tip mediteranoid cu aspect dolichocefal. Orbitale rectangulare, care au indice 76,92, sînt de formă mesoconcă. Nasul, de aspect atropin cu indice 51,06, aparține tipului chamarin. Gracilitatea oaselor este mijlocie. Dentiția cuprinde 32 dinți, fără urme de carii sau de alte afecții patologice⁴. Bazinul femeii conținea 6 fragmente din osul frontal și din oasele parietale ale craniului unui fœtus, care avea celelalte oase craniene descompuse încît o reconstituire a dimensiunilor precise a capului nu a fost cu putință. Oasele craniului acestui fœtus erau trecute prin strîmoarea superioară a bazinului și erau coborîte spre strîmoarea inferioară, pe cînd partea de sus a unui humerus se găsea în bazinul cel mic, fiind interpus între osul coxal și craniul acestui fœtus (fig. 5/1). Alte fragmente de vertebre, o claviculă, femurele drept și cele 2 tibiai ale fătului erau împrăștiate în regiunea lombară a șirei spinării (fig. 2/2, 5/1, 4/1)⁵. Avînd în vedere lungimea femurului drept (7,5 cm) și a celor 2 tibiai (5,4 cm) sîntem îndreptățiți pe baza calculelor efectuate de medici V. Balthazar și F. Dervieux cit și de N. Minovici și M. Kernbach⁶ să admitem pentru acest fœtus o statură de 51 cm, care corespunde unei gestații uterine de 9 luni.

Examinarea dimensiunilor bazinului acestei femei⁷, învederează un aspect de subdezvoltare, caracterizat printr-o cavitate prea mică pentru a îngădui expulzarea unui fœtus, care după o gestație normală cîntărește de obicei de la 3 kg la 3,500 kg și are o statură de la 48 la 54 cm. În speța scheletului neolitic 158, mărimea calotei craniene a fœtusului întrecea dimensiunile (12,10×9,4 cm) ale micului bazin al femeii, încît craniul a rămas blocat și nu a putut înainta mai departe. (fig. 5/1-3).

⁴ Dimensiunile și indicele privind diferitele părți componente ale capului scheletului 158 sînt următoarele: pentru craniu, lungimea de la glabella la epistocranium (g-op) 180 mm; lățimea (eurion-aurion = eu — eu) 128 mm; indice cefalic $\frac{128 \times 100}{180} = 71,67$; pentru orbite, înălțimea 30 mm, lățimea 39 mm; indicele orbital $\frac{39 \times 100}{30} = 76,92$; pentru nas, înălțimea 47 mm, lățimea 24 mm, indicele nazal $\frac{24 \times 100}{47} = 51,06$. Dentiția acestui schelet cuprinde 8 incisivi, 4 canini, 8 premolari, 12 molari.

⁵ Dimensiunile oaselor acestui fœtus sînt: clavicula are lungimea 4,1 cm; femurul drept are 7,5 cm, cu diametrul antero-posterior de 6 mm; tibiale din dreapta și stînga au fiecare lungimea de 6,4 cm și diametrul de 7 mm.

⁶ Calculele efectuate de specialiștii medici, N. Minovici și M. Kernbach, *Osteologie medico-legală*, Buc. 1932 p. 46—69; V. Balthazar și F. Dervieux în lucrarea lui G. Simonin, *Médecine légale judiciaire*, Paris 1962, pp. 235—239. După lungimea femurului, acest fœtus trebuia să aibă o talie de 50 cm, și după lungimea celor 2 tibiai, o talie de 49,50 cm; se poate deci admite pentru acest fœtus talia mijlocie de 49,50 cm, care indică o sarcină de 9 luni.

⁷ Dimensiunile părților componente ale bazinului acestei femei sînt pentru bazinul mare, lărgimea maximă (diametrul bicristal) 23 cm, lărgimea la nivelul spinelor iliace (diametrul bispinal) 21,8 cm, diametrul transversal al strîmtoării de sus 12 cm; pentru bazinul cel mic: înălțimea 9,4 cm, diametrul transversal median 12 cm, diametrul sagital promont — pubian 9,3 cm, diametrul bischiatic al strîmtoării inferioare 8,1 cm, înălțimea maximă a osului coxal 17,8 cm; lărgimea maximă a osului coxal 14,1 cm.

Îngustimea bazinului acestei femei a împiedicat expulzarea normală a fătului și ca urmare a pricinuit decesul mamei și copilului.

După părerile exprimate de regretatul doctor și obstetrician, acum decedat, Constantin Stanca, fost profesor la Spitalul policlinic de ginecologie din București, craniul foetusului a rămas blocat între partea mijlocie și cea inferioară a bazinului prea îngust al acestei femei (fig. 2/2, 5/1), care era la prima ei naștere⁶. Craniul neputînd străbate strîmtărea de jos a bazinului, contracțiile uterine au provocat — după explicația dată de dr. C. Stanca — o ruptură a uterului, ceea ce a pricinuit o hemoragie mortală. Craniul fătului a rămas prins în canalul bazinului și s-a făcut expulzarea prin ruptura menționată a corpului foetal, ale cărui oase — fracțiuni din humerusi și din femure — s-au găsit împrăstiate în cavitatea abdominală, aproape de vertebrele lombare (fig. 2/2, 5/1). În acest caz, femeia a decedat simultan cu fătul.

Scheletul din mormîntul 256, relativ bine păstrat, este întins pe spate, avînd capul puțin înclinat la stînga, antebrațul drept îndoit și dispus transversal pe torace, unde se află și oasele mîinii pe cînd antebrațul stîng este situat pe osul iliac stîng, lîngă care sînt dispuse oasele acestei mîini. Tibiile sînt aproape paralele (fig. 3/2, 5/2).

Statura mică : lungimea 1,49 m, lățimea la humerusi : 0,30 m ; virata : 30 ani ; orientarea trupului : 280° vest, nord-vest ; adîncimea mormîntului avînd pe fund osemintele este 1,42—1,50 m subsolul actual, situat în pantă.

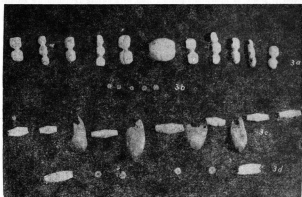
Craniul, de formă romboidală cu indice cefalic 87,13, este hiperbrachicefal și poate să aparțină tipului Alpin. Are orbite rectangulare cu indice cefalic 72,50, de aspect mesoconc. Nasul atropin, avînd indice 59,32, este de tip hipercamarin. Gracilitatea oaselor dovedește o ascendență mediteraneeoidă.

Dentiția cuprinde 30 dinți fără carii și fără urme de alte afecții. Bazinul scheletului 256 este degradat, păstrîndu-se 2 mici fragmente din oasele coxale încît nu îngăduie reconstituirea formei și dimensiunilor sale inițiale⁷.

Oasele foetusului găsit aveau poziția următoare (fig. 4/2) : cele 2 femure și tibia cît și fragmente de la 2 oase coxale se aflau în regiunea lombară, de fiecare parte a coloanei vertebrale cei 2 humerusi, 1 fragment de mandibulă, fragmente din oasele antebrațelor cît și numeroase fragmente de coaste și de vertebre au fost găsite de ambele părți ale osului sacrum cît și în scobitura acestuia ; în interiorul centurii pelviene, adică în partea de jos a bazinului erau situate și blocate o mare parte din oasele

⁶ Examinînd mărimea și dimensiunile bazinului acestei femei, regretatul dr. Constantin Stanca l-a caracterizat ca fiind un bazin nedezvoltat, care nu putea îngădui o naștere normală.

⁷ Dimensiunile și indicele părților componente ale capului scheletului 256 sînt următoarele : pentru craniu, lungimea (g-op) 171 mm, lățimea eu-eu 149 mm, indice cefalic $\frac{149 \times 100}{171} = 87,13$; pentru orbite, înălțimea 29 mm, lățimea 40 mm, indice orbital $\frac{29 \times 100}{40} = 72,50$; pentru nas, înălțimea 42 mm, lățimea 25 mm, indice nazal $\frac{25 \times 100}{42} = 59,52$;

3. Cernica, necropola megalitică :

1. Scheletul 251 ; 2. Scheletul 256 ; 3a. Podcabetele de scoică ale snibel sale ;
3b. Cercei formați din perle de minereu de cupru, găsite la acest mort ; 3c. Sălba
mortului 251 ; 3d. Cercei ai acestui mort.

craniului acestui fetus, care intraseră deja parțial în strimtoarea de jos (fig. 3/2, 4/2).

Lungimea oaselor de la humerus și de la tibia cu articulațiile lor indică pentru acest fetus o statură de 49—50 cm¹⁰ care presupune o gestație inferioară de cca. 9 luni.

Unele din oasele craniului acestui fetus se aflau înainte de strimtoarea de jos a bazinului, acestei femei. Starea de degradare a bazinului și a craniului fetusului nu permite o reconstituire precisă a raportului existent între aceste organe, nici cunoașterea cauzei exacte, care a împiedicat nașterea normală. Este probabil că și în acest caz micul bazin, prea îngust și prea puțin dezvoltat a oprit trecerea normală a craniului fetusului prin strimtoarea de jos, determinând astfel moartea femeii și a fătului.

În mormintul neolitic 251, scheletul femein, culcat pe latura dreaptă, conserva toate oasele, cu excepția acelorale ale nasului și bazinului, care se găseau degradate (fig. 3/1). Antebrațul stîng, îndoit și orientat spre abdomen, se împreună cu antebrațul drept la mică distanță de trup. Mîinile erau strînse, iar degetele se aflau în apropiere. Femurele, situate la dreapta în raport cu coloana vertebrală, erau flexionate și formau un unghi ascuțit cu tibiele, dintre care tibia din stînga suprapunea pe acea din dreapta. Oasele picioarelor se aflau aproape de tibii.

Se observă că colul femurului din dreapta este umflat și cavitatea sa cotiloidă prezintă o anomalie, datorată unei cauze patologice (fig. 4/3).

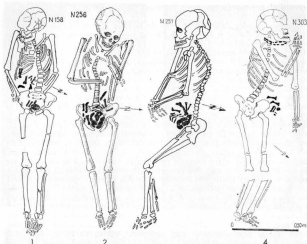
Statura : 1,50 m ; vîrsta : 35—40 ani ; orientarea trupului de la craniu la bazin : 262° vest sud-vest ; orientarea femurului stîng 303° vest nord-vest și a tibiei 226° vest sud-vest. Adîncimea fundului acestui mormînt și a osemintelor este 1,12—1,20 m față de solul actual, aflat în pantă.

Craniul, de formă sfenoidă alungită și avînd indice cefalic 70,65, prezintă aspectul dolichocefalic și aparține tipului mediteranoid. Orbitale rectangulare avînd indicele 75 sînt de tipul chamecone. Dentiția la maxilarul inferior cuprinde 16 dinți, în timp ce la maxilarul superior sînt păstrați numai 9 dinți printre care molarii 1 și 2 din partea stîngă sînt atinse de carii, iar molarul 1 are și un granulom¹¹.

Deși bazinul acestei femei este mult degradat se constată că dimensiunile osului coxal drept, singurul păstrat (fig. 4/3), sînt inferioare dimensiunilor aceluiași os de la scheletul 158 și dovedesc prin urmare un bazin îngust și incomplet dezvoltat.

¹⁰ Dimensiunile oaselor fetusului aparținînd scheletului 250 sînt : fiecare humerus are 61 mm, un tibia are 62 mm. După lungimile tibiei, fetusul trebuia să aibă respectiv înălțimea de 47,63 cm, sau 48,30 cm, ceea ce indică împreună cu articulațiile o lungime totală medie de 49—50 cm.

¹¹ Dimensiunile și indicele pentru părțile compunătoare ale capului scheletului 251 sînt : pentru craniu lungimea (s-op) 184 mm, lățimea cu-cu 130 mm, indicele cefalic $\frac{130 \times 100}{184} = 70,65$; pentru orbite, înălțimea 30 mm, lățimea 40 mm, indicele orbital $\frac{40 \times 100}{30} = 75$. Osul coxal drept avea înălțimea de 174 mm și lățimea de 131 mm, deci dimensiuni mai mici decît fiecare os coxal al scheletului 158. Ca patologie, se observă o puternică lățire a capului femurului drept și o scurtare cu îngroșare a gîtului femural.

4. Cernica, necropola neolitică :

1—4. Scheletele celor patru femei decedate în timpul nașterii și oasele fătusului pe care îl purtau.

Bazinul acestei femei conținea următoarele oase ale fătusului (fig. 4/3) : numeroase fragmente din oasele deteriorate ale craniului, care nu îngăduiesc din cauza degradării o reconstituire a calotei craniene, fragmente de coaste, de vertebre și ale unui os iliac, un humerus, cele 2 femure și 2 tibii ¹².

Oasele craniului acestui fœtus se aflau mai jos decât strimtoarea superioară a bazinului, în poziție de ieșire (fig. 4/3) pe cînd celelalte oase se găseau încă în regiunea vertebrelor lombare, deasupra simfizei pubiene. Ținînd seama de lungimea pe care o au humerus cît și femurele și tibiele sîntem îndreptățiți de a stabili pentru acest fœtus o statură între 47,70 cm și 48,00 cm, căreia dacă i se adaugă și articulațiile poate atinge 49—50 cm ceea ce corespunde unei gestații de cca. 9 luni.

Nașterea normală nu a avut loc din cauza îngustimei bazinului, în special a strimtorii de jos și probabil încă din pricina anomaliei patologice constatată la colul femurului drept. Se pare că decesul femeii s-a produs în timpul nașterii.

¹² Dimensiunile oaselor acestui fœtus sînt : pentru fiecare femur lungimea 71 mm cu diametrul antero-posterior 6 mm ; pentru un tibia, lungimea 60 mm, cu diametrul 7 mm ; pentru humerus, lungimea 60 mm.

Scheletul femeii din mormintul 303, care este în stare mediocră de păstrare, era culcat pe latura stângă (fig. 2/3). Avea șira spinării, claviculele, omoplații, brațele și antebrațele, femurele și tibiele complete și intacte, însă oasele craniului, nasului, orbitele, cele 2 maxilare și bazinul aveau puternice degradări, iar rotulele lipseau. Antebrațul drept îndoit era ridicat transversal spre omoplatul stâng, unde se aflau și degetele minii drepte, pe când antebrațul stâng era întins paralel cu trupu, unde erau și oasele minii stângi. Cele două femure flexionate formau un unghi obtuz față de șira spinării, avind orientarea 245° vest sud-vest. Cele 2 tibii, de asemenea flexionate și dispuse în unghi obtuz în raport cu femurele, erau aproape paralele, avind orientarea 286° vest-nord-vest. Capetele lor inferioare aveau în apropiere degetele picioarelor (fig. 4/4). Statura : 1,50 m, vîrstă : 25—30 ani ; orientarea trupului de la craniul la sacrum : 284° vest nord-vest. Adîncimea osemintelor din mormint față de solul de astăzi este de 1,02 m.

Craniul, de formă ovoidală și avind indicele cefalic 70,57, prezintă un aspect dolichocefalic și aparține tipului mediteranoid¹³. Din cauza degradării, nu se cunosc datele antropologice privind nasul și orbitele. Cele 2 maxilare, parțial degradate, păstrau doar 18 dinți, fără urme de carii și de alte patologii.

Starea de degradare a bazinului acestei femei nu ne permite a stabili forma și mărimea sa. Cavitătea abdominală a bazinului conținea următoarele resturi ale foetusului : câteva fragmente din craniu, un femur, un tibia, resturi de vertebre și de coaste. (fig. 4/4).

Ținînd seama de lungimea acestor oase diferite sîntem îndreptățiți de a admite pentru acest foetus cu articulațiile sale o statură totală de 51—52 cm.,¹⁴ care indică prin urmare o sarcină de 9 luni. Totuși acest foetus nu a putut fi expulzat în condiții normale încît și în acest caz este probabil că principalul obstacol a fost dezvoltarea redusă a bazinului acestei femei, care a împiedicat o naștere fără accident.

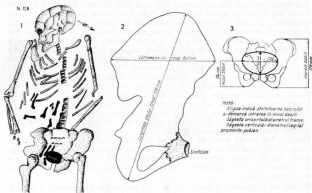
Toate mormintele neolitice examinate conțin prin urmare schelete de femei decedate în timpul sau în apropierea nașterii din cauza conformației anormale, a distocieii bazinului lor.

Mormintele neolitice cercetate au groapa lor săpată în stratul de loess castaniu, care conține pe alocuri încă alte urme din epoca neolitică, sau în stratul de loess galben cu concreții de calcar. Deasupra acestor straturi se întinde un orizont cu pămînt negru castaniu conținînd urme din epoca bronzului, apoi straturile de pămînt negru ori negru cenușiu, din epoca medievală, în sfîrșit stratul de pămînt cenușiu, arabil, al solului actual, precum se arată în profilele stratigrafice (fig. 6/1-2).

Stratigrafia observată și ofrandele depuse în mormintele necropolei neolitice de la Cernica au îngăduit să le datăm din faza I a culturii Boian (cu

¹³ Dimensiunile și indicele referitoare la părțile compunătoare ale capului scheletului 303 sînt : pentru craniu lungimea (g-op). 189 mm ; lățimea cu-cu 133 cm, indicele cefalic $\frac{133 \times 100}{189} = 70,37$.

¹⁴ Femurul este lung de 75 mm, cu diametrul anterior-posterior de 6 mm și un tibia este lung de 66 mm cu diametrul de 8 mm, lungimea acestora, femur și tibia, indică pentru acest foetus talia de 50—51 cm, iar împreună cu articulațiile o talie totală de 51—52 cm.

3. Cernica, necropola neolitică :

1. Scheletul 158 având în abdomen și în bazin oasele foetusului ; 2. Mărimea osului coxal drept al acestui schelet ; 3. Mărimea bazinului său.

excepția a patru morminte datind din faza II, datare care corespunde și celor patru morminte examinate în acest studiu.

Datele antropologice, mai sus menționate, arată pentru trei din aceste schelete (nr. 158, 251, 303), o directă ascendență mediteranoidă, care corespunde ascendenței mediteranoide a majorității celorlalte schelete din necropola neolitică de la Cernica. Aceste informații antropologice indică o populație imigrată pe teritoriile de la nordul Dunării și venită de pe țărmurile Mării Mediterane de est prin Peninsula Balcanică, în cursul mileniului V î.e.n., dar care nu s-a stabilit imediat, ci mai târziu pe malul de vest al lacului Cernica ¹⁵.

Triburile neolitice mediteranoide imigrate au supus populațiile locale proto-europoide de vântori și de pescari, care locuiau pe teritoriile nord-dundrene încă din epocile paleolitică și mesolitică și s-au încrucișat și înrudit cu acestea. Acest proces de încrucișare a creat un amestec cu aspecte antropologice neomogene, care se constată și în unele morminte ale necropolei de la Cernica și care explică de asemenea caracterele antropologice mixte observate asupra scheletului feminin din mormintul 256 ¹⁶.

¹⁵ Această problemă a fost examinată și expusă mai amplu în lucrările anterioare ale Prof. dr. docent Cantacuzino, publicate în *Dacia* n.s. VII, 1963, pp. 63—68, în *SCIV*, nr. 3, 1967, pp. 386—387 și în vol. *București*, VI, 1968, p. 20.

¹⁶ Scheletul din mormântul neolitic 256 are craniul romboidal de aspect hiperbrachicefal și nu aparține tipului mediteranoid, însă oasele scheletului prin gracilitatea lor indică o ascendență mediteranoidă. În acest caz avem un amestec antropologic mediteranoid — alpin.

Scheletele femeilor decedate și foetusul lor au putut să fie conservate pînă acum prin natura straturilor de pămînt în care a fost săpat mormîntul lor. Aceste straturi, compuse de loess au acționat ca un burete lăsînd să se scurgă infiltrațiile de apă provenite de la ploii sau de la zăpezi, conservînd o umiditate minimă. Această compunere a terenului pe care se află necropola neolitică de la Cernica explică păstrarea în relativ destul de bună stare a unui mare număr de schelete din mormintele ei.

Cele patru morminte de femei decedate în timpul nașterii din această necropolă constituie o descoperire arheologică unică pînă acum în Europa pentru epoca neolitică. Asemenea descoperiri sînt extrem de rare chiar în alte epoci ale Preistoriei sau Protoistoriei.

În Europa se cunoaște un singur schelet de femeie decedată în timpul nașterii, descoperit în mormîntul nr. 10, împreună cu trei vase depuse ca ofrandă, prin săpăturile executate în Ungaria de arheologul Janos Dombay în așezarea de la Villány Kövesd, datînd din epoca eneolitică¹⁷. Acest schelet a făcut obiectul unui studiu din partea Dr. Gyula Regöly Mérei¹⁸.

Scheletul, destul de prost conservat și situat în poziție chirchită, conținea în bazin fragmente din craniu, un humerus, un femur și un tibia aparținînd unui foetus. După lungimea acestor membre, foetusul putea să aibă o statură de 46,11 cm, ceea ce corespunde unei gestații uterine, apropiate de 270 zile; deci foetusul se afla la un termen, care era apropiat de expulsare. Observațiile efectuate de Dr. Regöly Mérei asupra acestui schelet femeiesc arată că bazinul avea un caracter infantil și subdezvoltat; craniul foetusului avînd o lățime de 0,46 m, se afla blocat în strîmtorarea de jos a bazinului, fără posibilitate de ieșire și celelalte oase se aflau de asemenea în bazin. Împiedicarea unei nașteri normale a fost atribuită de medicul ungar îngustării prea mari a bazinului acestei femei, ceea ce a pricinuit o spargere a uterului, fie o oprire a circulației singelui, determinînd decesul mamei și al copilului¹⁹.

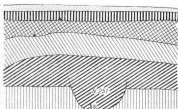
Mormîntul femeii decedate din imposibilitatea unei nașteri normale, situat în Ungaria în așezarea eneolitică de la Villány Kövesd, are ca corespondent în țara noastră cele 4 morminte menționate de la Cernica. Sînt singurele morminte cu schelete de femei conținînd în bazin un foetus, moarte din cauza unei conformații anormale, atestate pînă acum în preistoria Europei.

Foarte importante sînt podobe depuse ca ofrande pe lângă scheletele menționate de la Cernica. Dacă în mormîntul 158 se găsesc doar un inel

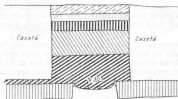
¹⁷ Janos Dombay, *Probansatások a Villány-kövesdi Középkori lakótelepen* în *Janus Pannonius Múzeum Évkönyve* 1969, Pécs, 1969.

¹⁸ Mormîntul nr. 10 din așezarea de la Villány — Kövesd în comitatul Baranya din Ungaria a fost studiat de către Dr. Gyula Regöly Mérei, în două lucrări, dintre care prima a fost publicată în revista maghiară *Janus Pannonius Múzeum Évkönyve* 1969 Pécs 1969, p. 75, și a doua este intitulată *Az ősemberi és Későbbi emberi maradványok reaktázása Köröscsana* (Anatomia patologică sistematică a rămășițelor omenești datînd din epoca comunei primitive și a epocilor ulterioare) și este publicată în *Palaeopathologia*, vol. II, Budapesta 1962, pp. 156—159, lucrare editată sub redacția Dr. Palla Akos.

¹⁹ Dr. Gyula Regöly Mérei, *Palaeopathologia* I, p. 156 și urm., fig. 137—138.

1

2

- 1 Loess galben cu concreții de calcar
- 2 Loess castaniu fără urme de calcar
- 3 Pământ castaniu negru cu urme din epoca bronzului
- 4 Pământ negru cu urme medievale (faza I)
- 5 Pământ negru cenușiu cu urme medievale (faza II)
- 6 Pământ cenușiu al solului actual
- 7 Pământ adânc prin nivelare

lingă mina dreaptă (fig. 4/1), celelalte morminte conțineau podoabe de scoici mai bogate. Astfel, scheletul 251 avea lângă gât și lângă osul temporal stâng 5 perle mici din minereu de cupru (fig. 3/3 b) și avea în partea de sus a toracelui o salbă compusă dintr-o mărgeară mare în formă de butoiuș, din 4 mărgeari având fiecare 3 lobi și din 6 mărgeari în formă de 2 lobi, având orificiu pentru a fi prinse de un fir (fig. 3/3 a). Aceste podoabe au fost lucrate din scoici marine.

Scheletul 256 avea în jurul gâtului, pe clavicule și pe coaste de asemenea o salbă compusă din 7 podoabe de scoici în formă de fuior, perforate longitudinal pentru a fi atimate și despărțite prin 4 dinți de animal (fig. 3/3 c). Lângă oasele temporale ale scheletului se afla cite o mărgeară de scoică în formă de fuior și 2 perle din minereu de cupru (fig. 3/3 d), folosite împreună ca cercei împodobind urechile.

6. Cernica, necropola neolitică :

1. Fragment din profilul stratigrafic al peretelui de vest din secțiunea LXXXVIII B cu mormintul neolitic 251 ; 2. Fragment cu profilul peretelui de vest al secțiunii XXVIII B și cu mormintul neolitic 104.

Scheletul din mormintul neolitic 303 avea pe toracele superior şi în jurul gîtului o salbă compusă din 2 rinduri conţinînd o mărgea inelară, 6 mărgelile cilindrice şi 8 mărgelile în formă de fuioar, toate lucrate din scoici marine (fig. 2/4).

Perlele din minereu de cupru de formă sferică şi de culoare verde, perforate în centru longitudinal, descoperite în aceste morminte, cît şi în alte morminte ale necropolei de la Cernica, se numără printre cele mai timpurii podoabe lucrate din minereu de cupru, găsite în România şi în Europa continentală. Aceste descoperiri dovedesc folosirea minereului de cupru la confecţionarea podoabelor la începutul neoliticului mijlociu.

Podoabele din scoici, depuse în aceste 4 morminte cît şi în numeroase alte morminte ale necropolei de la Cernica, au fost lucrate cu ajutorul unor cochilii de moluște vii, care au trăit şi mai trăiesc în Marea Mediterană şi Marea Roşie ²⁰.

Aceste podoabe au fost importate, în starea finită, de pe ţărmurile Mediteranei orientale prin schimburi intertribale, străbătînd Peninsula Balcanică pînă în ţinuturile situate la nordul Dunării. Schimburile de produse diferite, printre care erau şi podoabele de scoici marine, atestă existenţa unor relaţii economice în cursul mileniului IV î.e.n. între coastele Mediteranei şi regiunea carpato-dunăreană ²¹.

II

Dezvoltarea unui fœtus pînă la termen şi scoaterea lui la lumină este un proces care în durata sa normală de 9 luni prezintă aspecte foarte deosebite. Există circumstanţe diferite, care pot împiedica realizarea unei naşteri normale. Ele se datorează unor deformaţii suferite de bazinul femeii şi aceste sînt pricinuite de cauze foarte variate, care sînt arătate în mod documentat în cunoscutul *Tratat de obstetrică*, redactat de profesorii A. Ribemont-Dessaignes-G. Lepage ²².

Adeseori deformaţiile bazinului sînt congenitale. Deformaţiile pot fi stabilite prin aspectele şi prin dimensiunile centurii pelviene, care poate apare lărgită sau strîmtoară. Bazinele aparţin astfel la 2 categorii distincte, acele viciate prin amplitudine şi acele viciate prin îngustare, ambele feluri de deformaţie constituind impedimente grave în procesul naşterii ²³.

²⁰ Analiza şi identificarea zoologică a podoabelor din scoici marine descoperite în mormintele necropolei neolitice de la Cernica au fost efectuate de către prof. univ. Alexandru Gossu de la Facultatea de Ştiinţe Naturale din Bucureşti, cărui şantierul Cernica îl exprimă deosebite mulţumiri. Analiza spectrografică şi mineralogică a perlelor din minereu de cupru a fost executată cu succes de către prof. univ. Dan Giurcă de la Facultatea de Geologie din Bucureşti, cărui îl exprimăm de asemenea mulţumirile noastre.

²¹ Problemele referitoare la importul şi la răspîndirea de la ţărmurile Mării Mediterane a ornamentelor lucrate din scoici marine, găsite în mormintele neolitice de la Cernica, au fost examinate de prof. dr. docent G. Cantacuzino în studiile publicate de *Atti del VI Congresso Internazionale delle scienze preistoriche* vol. II, Roma 1965, pp. 239—241, cît şi în *Dacia* n.s. 1963, p. 68.

²² A. Ribemont — Dessaignes et G. Lepage, *Traité d'Obstétrique*, Paris, 1923, Ed. IX p. 889—895, în special pp. 931—934 (bazine subdezvoltate).

²³ Dr. Paul Eram *Quelques considérations pratiques sur l'accouchement en Orient*, Paris 1896 p. 90.

În literatura de specialitate se folosește termenul de distocie pentru a indica impedimentele unei nașteri normale, pricinuite de deformatia bazinului sau de conformația ori de poziția neobișnuită a fœtusului.

Dintre cele 3 feluri de deformatii structurale ale bazinului, arătate de medicii obstetricieni Charles Pajot și Paul Eram²⁴, anume : bazine diforme prin compresiune antero-posterioară, exercitată de o povară de sus în jos, bazine diforme prin compresiune transversală, exercitată de femure asupra oaselor ischiatice și bazine diforme prin compresiune oblică și combinată, primul fel de deformatie a fost și este cel mai frecvent, chiar în epoca noastră. Deformatia bazinului prin compresiune de sus în jos este acum foarte răspândită la populațiile din Asia sudică și orientală, din arhipoleagul malaez și din Africa și se datorează obiceiului, pe care îl au fetele și femeile din aceste țări, de a purta în spate copilul sau alte poveri²⁵.

În cazul celor 4 femei cercetate în acest studiu, datele culese permit de a constata că decesul lor a fost pricinuit de distocia bazinului, prea îngust fără să se poată preciza cărui fel de compresiune i se datorează această deformatie.

O constatare importantă ce se poate face, este că la populația neolitică trăind în faza I a culturii Boian, aproape de lacul Cernica, deformatia bazinului era printre femei puțin frecventă. Din 361 morminte neolitice descoperite în această necropolă pînă la anul 1971, s-au găsit numai 4 morminte de femei, care din cauza anomaliei bazinului au decedat în timpul nașterii, ceea ce constituie un procent foarte mic. Decesul acestor femei se explică prin lipsa cunoștințelor anatomice și a mijloacelor de îngrijire medicală și igienică în epoca neolitică. Această situație nu trebuie să ne mire, căci salvarea femeii și copilului în caz de greutăți grave în timpul nașterii a constituit una din problemele majore din istoria medicinei.

În civilizația grecească, doctrina medicală, creată încă din sec. V-lea î.e.n., de școala lui Hippocrates din Cos, care întrunea empirismul, teoria științei medicale și terapia și cuprindea în ginecologie chiar anumite practici populare, admitea sfîrtecarea în uter prin embriotomie a fœtusului și scoaterea sa cu ajutorul unor instrumente în cazul unor impedimente grave²⁶; prin urmare se sacrifică fătul pentru a salva mama.

Aceeași soluție a fost aplicată ulterior în epocile elenistică și imperială romană. Vestigiul medicilor antici Demetrios din Apameia, Philoumenos, reprodus mai tîrziu în opera lui Aetius și Lampsakos, care s-au ocupat de ginecologie și au cercetat chiar problemele distociei bazinului, nu au propus inovații în cazul unor greutăți mari ivite în timpul nașterii. Mai tîrziu, celebrul medic Soranos din Ephesos, care a trăit în Alexandria în

²⁴ Dr. Paul Eram, op. cit. pp. 90—101, în care se indică diferitele categorii de deformatii ale bazinului.

²⁵ Dr. Paul Eram, op. cit. p. 90; Dr. H. Ploss — Max Bartel, *Das Weib in der Natur und Völkerkunde*, vol. II, ed. III, Leipzig, 1891, pp. 238—239.

²⁶ Dr. H. Ploss — Max Bartel, op. cit. p. 79; se arată și poziția fœtusului în concepția școlii lui Hippocrates; A. Castiglioni, *Histoire de la médecine*, traducere franceză, Paris, 1931, p. 130; Paul Diepgen *Geschichte der Medizin*, vol. 1, Berlin, 1949 p. 90; Th. Meyer — Steinel și K. Südhoff, *Geschichte der Medizin im Überblick*, Iena, 1950, ed. IV, pp. 67—70 și aceiași autori, *Illustrierte Geschichte der Medizin*, Stuttgart, 1955, pp. 49—50.

timpul domniilor împăraților Traian și Hadrian și care în lucrarea sa de ginecologie a atins culmea cunoștințelor lumii antice²⁷, deși examinează cauzele deformațiilor bazinului și alte cauze împiedicând nașterea normală, propune, ca și premergătorii, utilizarea de mijloace exterioare și interioare pentru a extrage fătul viu, iar dacă aceasta nu se poate realiza, recomandă embriotomie, adică dezarticularea și sfărâmarea membrilor fătului prin instrumente speciale variate²⁸.

Menționăm că procedeul embriotomiei a fost cunoscut și practicat în cazul imposibilității unei nașteri obișnuite, atât de medicina hindușilor din Asia cât și de medicina indienilor culturii Maya din America Centrală²⁹.

Niciun izvor nu atestă în medicina grecească și în cea romană cunoașterea și practicarea operației cezariene, adică incizia abdomenului unei femei gravide în viață pentru a permite nașterea. Miturile grecești despre nașterea în acest mod a zeilor Dionysos și Asclepios nu constituie probe doveditoare³⁰.

Hindușii după prevederile din lucrarea medicală a lui Susrata, evreii după indicațiile Talmudului, romanii după legea regelui Numa Pompilius admiteau incizia abdomenului și uterului femeii decedate spre a se extrage copilul³¹.

Faptul că în antichitatea orientală, grecească și romană, nu a fost cunoscută operația cezariană se explică prin cunoștințele anatomice și prin mijloacele chirurgicale, care erau atunci încă insuficient de dezvoltate. Abia în vremea Renașterii, în sec. al XVI-lea, ca urmare a cercetării atente a trupului omenesc și a progreselor făcute de cunoștințele anatomiei și medicinei³², a putut să fie executată și reușită prima operație cezariană pe o femeie în viață cu scoaterea copilului, ceea ce s-a efectuat în anul 1500 de către măcelarul elvețian Iacob Nufer asupra propriei sale soții. A fost prima operație cezariană, procedeul adoptat și aplicat ulterior în 1540 de Marcello Donato în Italia și în 1610 de chirurgul Jeremias Trautmann la Wittenberg în Germania. Deși criticată de unii medici și obstetricieni ca Ambroise Paré, Jacques Guillemeau și alții, operația cezariană a fost în curând acceptată, iar medicul francez Fran-

²⁷ Lucrarea lui Soranos din Ephesos, intitulată „Despre bolile de femei”, a fost ulterior prelucrată și tradusă în limba latină în secolul al V-lea de către Caelius Aurelianus.

²⁸ Dr. H. Ploss — Max Bartel, *op. cit.* pp. 70 și 233—234; Th. Meyer — Steinez și K. Sühoff, *Geschichte der Medizin im Überblick*, Iena 1950 ed. IV, pp. 115—116 și fig. 72; aceiași autori în *Illustrierte Geschichte der Medizin*, Stuttgart, 1968, pp. 37—78 cu fig. 48 și 68, unde se reproduc diferitele poziții ale fătului în abdomen după un manuscris lăsat de Soranos, recopiat în secolul al IX-lea e.n.

²⁹ În privința medicinei Hindușilor, A. Castiglioni, *op. cit.* pp. 83—87; lucrarea cea mai însemnată privind medicina hindusă este cartea lui Susruta, folosită încă din secolul al V-lea e.n., dar redactată mai înaintea; în privința medicinei indienilor americani și culturii Maya, K. Sühoff, *Geschichte der Medizin*, 1922 p. 37.

³⁰ Dr. H. Ploss — Max Bartel, *op. cit.* p. 239; A. Castiglioni, *op. cit.* p. 150.

³¹ Dr. H. Ploss, — Max Bartel, *ibidem*.

³² Progresele anatomiei și chirurgiei au fost deosebit de însemnate în secolul al XVI-lea prin cercetările unor anatomiciști de vază, precum au fost: Marcantonio

çois Rousset în vestita sa lucrare publicată la Paris, în 1581, a justificat-o și a stabilit bazele ei științifice, pe care apoi medicul Scipione Mercurio le-a apărut și recomandat în cartea sa din 1595³².

Se constată prin urmare că problema salvării vieții mamei și a copilului în cazul unor greutăți grave în calea nașterii normale a constituit o preocupare constantă în istoria medicinei, dar problema a fost soluționată foarte târziu, abia în sec. al XVI-lea în Europa occidentală în urma progreselor medicinei și științelor dependente, anatomia, fiziologia și terapia. Civilizațiile antice din Orient și acelor de pe țărmurile Mediteranei nu au reușit să rezolve această problemă în mod satisfăcător, deoarece ea era în relație strictă cu dezvoltarea cunoștințelor omenești. Înțelegem astfel mai bine că această problemă era insolubilă în epoca pietrei șlefuite, când lipseau cu totul informațiile despre structura și funcționarea corpului omenesc și când nu existau nici măcar instrumentele necesare.

Având în vedere valoarea excepțională, prin raritatea lor, a celor 4 morminte examinate, însemnătatea ritualului funerar înfățișat, datele antropologice prezentate, informația privind imigrarea unei populații mediteranoide până în ținuturile nord-dunărene, obiectele depuse în morminte cât și proveniența și aducerea lor prin schimburi economice de pe coastele Mării Mediterane, în sfârșit deosebirile mari observate în cunoștințele medicale din epoca neolitică și acele din civilizațiile orientală și greco-romană, prin toate aceste informații și contribuții noi, cele 4 morminte de femei moarte în timpul nașterii din necropola neolitică de la Cernica, constituie o descoperire unică și de mare importanță în țara noastră și în Europa.

Tombes de parturientes de la necropole néolithique de Cernica

RÉSUMÉ

Parmi les 361 sépultures trouvées par les fouilles dans la nécropole néolithique de Cernica, datée du IVe millénaire av.n.è., appartenant à la phase I de la civilisation Boian et se trouvant dans le territoire de la commune de Cernica, au sud-est de Bucarest, une découverte très importante sont les 4 tombes (Nr. 158, 251, 256, 303), qui font l'objet de cette étude, et qui ont déjà été présentées dans la communication

della Forre, Leonardo da Vinci în Italia, Charles Estienne, Jacques Dubois în Franța, Andreas Vessl în Țările de Jos, Michel Servet în Elveția (A. Castiglioni, op. cit. pp. 338—339; Th. Meyer — Steineg și K. Südhoff op. cit., Stuttgart, 1965, pp. 190—202; dezvoltarea studiilor de anatomie a influențat și obstetrica, deoarece cîteva mari anatomici ca Andreas Vessl, Gabriele Fallopio, Realdo Colombo, Fabrizio d'Acquapendente, Ambroise Paré, Jacques Guillemeau, Scipione Mercurio au fost și medici obstetricieni. În lucrarea sa A. Castiglioni, op. cit., pp. 340 și 399 a reproduș diferitele poziții ale fœtusului în uter după un desen a lui Leonardo da Vinci și după desene din cartea lui Eusebii Ruesslin, editată în 1513.

³² Dr. H. Ploss — Max Bartel, op. cit., p. 383; A. Castiglioni, op. cit., pp. 383—392, cu fig. 119 și p. 391; Th. Meyer — Steineg și K. Südhoff, op. cit., Iena 1960 ed. IV, pp. 270—298 și fig. 163 a; aceiași autori, op. cit., Stuttgart, 1965 p. 196—216. Lucrarea medicului francez François Rousset a fost publicată la Paris în 1581 sub titlul: „Traité nouveau de l'hystrérotomie ou enfentement césarien". Cartea medicului obstetrician, Scipione Mercurio, La Comare, a fost editată la Veneția, în 1595.

tenu au Congrès VIII International des Sciences Anthropologiques de Tokyo en 1958 et publiée dans *Proceedings VIIIth International Congress of Anthropological and Ethnological Sciences* vol. III, *Prehistory and Archeology*, p. 141—152. Chacune de ces 4 tombes contenait un squelette de femme ayant dans l'abdomen et le bassin les os d'un fœtus qui, n'ayant pu être expulsé par la malformation du bassin, a entraîné la décès de la femme.

Examinant ces 4 squelettes de parturientes, dont deux (Nr. 158 et 256) étaient étendus sur le dos (fig. 2/1, 3/2) et deux autres (Nr. 251 et 303), étaient couchés sur un côté (fig. 2/3, 3/1), les auteurs indiquent leur orientation, leur taille, l'âge, la position des avant-bras et des pieds ainsi que les données anthropologiques qui les concernent. Ils décrivent le bassin de chaque femme, spécialement celui du squelette 158, le mieux conservé pour lequel deux dessins indiquent les dimensions de l'os coxal droit et celles du bassin (fig. 5/2-3).

Après la mention des os de chaque fœtus les auteurs établissent la taille de chaque fœtus d'après les données de la médecine légale et déterminent ainsi la durée de la grossesse, qui a été de 9 mois. Les observations concernant le bassin et le fœtus de chaque squelette indiquent une conformation trop étroite du bassin, ce qui a interdit un accouchement normal et a provoqué le décès de la femme et de l'enfant. Les données anthropologiques, qui indiquent une origine méditerranéenne des néolithiques de Cernica, attestent leur immigration à partir des rivages de la Méditerranée jusqu'aux territoires carpatho-danubiens. Les objets déposés dans les tombes, spécialement les parures en coquillages et les perles en minéral de cuivre (fig. 2/4, 3/3 a et 3 b; 3/3 c-d) ont été confectionnées et importées de la région méditerranéenne.

Les 4 tombes de parturientes de Cernica représentent une découverte exceptionnelle, unique jusqu'ici en Europe pour l'époque néolithique.

Comme analogie les auteurs mentionnent pour l'époque énéolithique une tombe contenant un squelette de femme avec un fœtus dans son bassin, découvert dans le site de Villanykövesd en Hongrie par János Dombay et étudié par le dr. Gyula Regöly-Mérei.

La partie finale de cette étude rappelle que la déformation du bassin interdisant l'accouchement normal a constitué un problème majeur dans l'histoire de la médecine et n'a pu être résolu qu'à la fin du 18e siècle grâce aux progrès de l'anatomie humaine, qui ont permis de réaliser l'opération césarienne et de sauver ainsi la femme et l'enfant.

Liste des illustrations

1. La zone du lac de Cernica avec les localités d'alentour et le terrain des fouilles.
2. Cernica, la nécropole néolithique: 1, le squelette nr. 158 ayant un anneau à la main droite; 2, le thorax et le bassin de ce squelette avec les fragments d'os du fœtus; 3, le squelette 303; 4, les parures en coquillages de son collier.
3. Cernica, la nécropole néolithique: 1, le squelette 251; 2, le squelette 256; 3 a, les parures en coquillages de son collier; 3 b, sa boucle d'oreille composée de perles en minéral de cuivre; 3 c, le collier du squelette 251; 3 b ses boucles d'oreille.
4. Cernica, la nécropole néolithique: 1-4, les squelettes des 4 parturientes décédées et les os de leurs fœtus.
5. Cernica, la nécropole néolithique: 1, le squelette nr. 158 ayant dans l'abdomen et dans le bassin les os du fœtus; 2, les dimensions de son os coxal droit; 3, les dimensions de son bassin.
6. Cernica, la nécropole néolithique: 1, fragment du profil stratigraphique de la paroi ouest dans la section LXXXVIII B avec la tombe néolithique 251; 2, fragment du profil stratigraphique de la paroi ouest dans la section XXVIII B avec la tombe néolithique 303.